

UDK 81'373.612(083.72):656.61
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 1.9.2016.

Helena Pavletić
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
HR-52100 Pula, Ronjgova 1
hpavletic@unipu.hr

METAFORIZACIJA POMORSKIH NAZIVA

Sažetak

U radu se proučavaju pomorski nazivi koje karakteriziraju metaforički procesi. Prvu skupinu čine metaforički nazivi, tj. nazivi nastali postupkom metaforizacije kojima se određuju konceptualne i strukturne značajke. Riječ je o nazivima koji su rezultat novijih leksičkih utjecaja te se istražuje utjecaj engleskog jezika na oblikovanje izraza i sadržaja hrvatskih metaforičkih naziva. Drugu skupinu čine nazivi koji se determinologiziraju u općem jeziku te uz terminološko dobivaju neterminološko (i preneseno) značenje. To su nazivi koji su ukorijenjeni u hrvatsku pomorsku tradiciju te se osim kao pomorski nazivi rabe i u nestručnim kontekstima s novim, prenesenim značenjem. U vezi s time proučava se funkcioniranje determinologiziranih pomorskih naziva (konteksti i kolokacije) u publicističkome funkcionalnom stilu te se utvrđuje njihov normativni status. Na kraju se zaključuje o funkciji metaforičkih procesa u općem jeziku i jeziku struke.

Ključne riječi: metafora, naziv, metaforizacija, determinologizacija, pomorsko nazivlje

1. Uvod

U suvremenim se istraživanjima stručnih i znanstvenih tekstova sve više naglašava važnost metaforičkih preslikavanja te se s tim u vezi u nazivlju govori o terminološkoj metafori. U ovome se radu proučavaju metaforička preslikavanja na primjeru pomorskih naziva, tj. istražuje se postojanje te funkcioniranje terminoloških metafora u pomorstvu¹. Također, s obzirom na povezanost strukovnog i općeg jezika, istražuje se odnos metaforičkih preslikavanja u nazivlju s onima u općem jeziku.

S obzirom na to da se pomoću metafora, tj. metaforičkih naziva, koji su izrazi konceptualnih metafora, razumijevaju novi ili teže razumljivi pojmovi, pretpostavljeno je da se metaforička preslikavanja ostvaruju i u pomorske nazivlje.

Recentna su istraživanja hrvatskoga nazivlja pokazala da metaforički procesi karakteriziraju, prije svega, jezik računalne struke (Mihaljević i Šarić 1996) i leksik elektroničke struke (Štambuk 1999), no provedena su istraživanja koja pokazuju metaforičnost jezika zrakoplovstva (Ostroški Anić 2014) i postojanje metafora u pravnom diskursu (Husinec 2011; Štrkalj Despot 2015).

Govoreći o hrvatskom pomorskom nazivlju, izdvajaju se dva leksička sloja, tj. nazivi koji su dio pomorske tradicije te nazivi koji pripadaju novijem leksičkom sloju. Posebno se značajnim čini istražiti upravo nazive koji su posljedica novijih leksičkih utjecaja jer nedostaju analize koje su orijentirane na suvremeno pomorsko nazivlje.

U suvremenom je brodarstvu naglasak na međunarodnom pomorskom poslovanju koje se odvija na engleskom jeziku te se s tim u vezi javlja potreba usustavljanja i normiranja hrvatskih naziva koji su nastali pod utjecajem engleskog jezika. Mnogi se takvi nazivi upotrebljavaju u svakodnevnoj komunikaciji osoba koje su uključene u tu vrstu poslovanja, kao što se upotrebljavaju i u stručnim i znanstvenim radovima pomorske tematike.

Novi se pojmovi, a tako je i u pomorstvu, često određuju metaforičkim nazivima koji pomažu stručnjacima u njihovu međusobnom razumijevanju, a prihvaćenošću u jeziku struke postaju važni i za znanstvenike u drugim znanstvenim područjima, kao i za nestručnjake.

Primjenjujući kognitivni pristup, utvrđuju se naglašeni metaforički koncepti u analizi pomorskih naziva. S obzirom na važnost engleskog jezika u oblikovanju suvremenog pomorskog nazivlja, istražuje se utjecaj engleskih metafora na oblikovanje izraza (i sadržaja) hrvatskih pomorskih naziva.

2. Teorijski okvir istraživanja

Metafora se sve do pojave kognitivista u 20. stoljeću promatrala kao stilska figura koja se povezuje s jezikom književnosti. Od pojave kognitivne lingvistike (kognitivne semantike) u drugoj polovici 20. stoljeća, istraživanjima metafore kao općejezične pojave posvećuje se veća pozornost. Za razliku od tradicionalnoga pristupa, kognitivna lingvistika promatra metaforu kao misaoni model pomoću kojeg čovjek konceptualizira i kategorizira svijet oko sebe (Lakoff i Johnson 1980).

Krajem 20. stoljeća metafore se počinju proučavati i u okviru strukovnog jezika, najprije od kognitivista, a onda i terminologa (Assal 1995; Meyer, Zaluski i Mackintosh

1 Pomorsko nazivlje sastavni je dijelom terminološke baze *Struna*, a nazivlje je istraženo i normirano u okviru projekta *Mariterm: Hrvatsko pomorsko nazivlje – tradicija i suvremena kretanja*.

1998). Uočava se da metafora ima važnu ulogu u znanstvenim i stručnim tekstovima, a time i u terminološkom radu te da se može govoriti o terminološkoj metafori.

Recentna istraživanja koja se bave proučavanjem metafora u strukovnom jeziku promatraju je kao kognitivni mehanizam u konceptualizaciji strukovnoga znanja² u okviru kognitivnih terminoloških teorija (Faber i Ureña 2012; Temmerman 2000).

Razlog pojačanom interesu istraživanja metafora u strukovnom jeziku leži u činjenici što je utvrđeno da je pomoću metaforičkih naziva moguće izraziti nepoznate (nove) pojmove postojećima, tj. poznatima. Zbog toga što olakšavaju komunikaciju među stručnjacima te omogućuju razumijevanje pojmova i kod svakodnevnih govornika, metafore³ imaju važnu ulogu i u svakodnevnoj komunikaciji.

3. Metafore u pomorstvu

Leksik pomorskog nazivlja određen je, prije svega, nazivima koji pripadaju jezičnoj i kulturnoj baštini hrvatskog jezika.⁴ Za stariji je leksički sloj pomorskog nazivlja važnu ulogu imao talijanski jezik čiji je višestoljetni utjecaj rezultirao brojnim primljenicama u hrvatskim mjesnim govorima. Nazivi talijanskog podrijetla koji su fonološki i morfološki prilagođeni u hrvatskome jeziku, nazivaju se noštromizmi (Urbany 1994: 397), a dio njih još uvijek funkcionira u uzusnoj uporabi.

No osim tih naziva, važan je i noviji leksički sloj pomorskih naziva koji prati razvoj pomorske struke u okviru svjetskih globalnih tendencija. Pomorsko je poslovanje internacionalnog karaktera, komunikacija se odvija na engleskom jeziku u kojem nastaju i nazivi za nove pojmove te se pomorsko nazivlje pojedinog jezika, a tako i hrvatskog, oblikuje pod utjecajem engleskog jezika.

U skladu sa suvremenim terminološkim pristupima analizi se metaforičkih naziva u pomorstvu pristupa sa stajališta da se i stručnjaci koriste metaforičkim konceptima u izražavanju i tumačenju novih i/ili teže razumljivih pojmova.

4. Metodologija

S obzirom na predmet proučavanja koji obuhvaća značajke metaforičkih pomorskih naziva u struci te usporedbu takvih naziva s metaforičkim preslikavanjima u općem jeziku, raščlamba se sastoji od dva dijela. Prvo se analiziraju nazivi metaforičkog postanja u pomorstvu koji su dijelom suvremenoga međunarodnog pomorskog poslovanja. Korpus za istraživanje čine znanstveni i stručni članci pomorske struke,

2 Konceptualizacija strukovnoga znanja slična je strukturiranju svakodnevnog znanja, a uobičajeni su mehanizmi ljudske kognicije po svojoj prirodi metaforični. Usp. Lakoff i Johnson 1980.

3 U informatičkom su nazivlju npr. brojni primjeri metaforičkih naziva: *mreža*, *navigacija*, *promet*, *poštanski sandučić*, *most*, *listati*, *vatreni zid*, *bombardirati poštom* itd. koji postaju dijelom svakodnevne komunikacije. Metaforička motivacija određena je analogijom između pojmova koju uspostavljaju stručnjaci.

4 S obzirom na dugu ukorijenjenost pomorskog nazivlja u kulturni identitet Hrvata, u njegovu se leksiku razlikuju četiri osnovna sloja. Usp. Deanović 1966: 736. Autor izdvaja sljedeće leksičke slojeve pomorskog nazivlja: a) staroslavenske riječi koje su Hrvati donijeli sa sobom iz pradomovine: *lađa*, *jedro (jadro)*, *krma*, *mornar*, *jedriti*, *ploviti*, *plivati*; b) srednjovjekovne grčko-latinske posuđenice: *sidro* (grč. *sidros*), *jarbol* (lat. *arbor*); c) mletačke i južnotalijanske posuđenice: *škver* (*squero*), *timun* (*timon*), *burdižat* (*brodizar*); te d) hrvatske narodne nazive (npr. u Vitezovićevu rječniku navode se općepoznati izrazi *brodarstvo*, *brođenje*, *gaz*, *jadrenje* i *jidrenje*, *jarbul*, *konop*, *ladja*, *mornar*, *otok*, *plima* i *osek*, *plivati*, *povjetarce*, *rt*, *sidrašce*, *trup*, *val*, *vjetar* itd.).

terminološka baza hrvatskoga nazivlja (*Struna*) te terminološki rječnik. U korpusu su identificirani metaforični nazivi, utvrđene su njihove značajke na konceptualnoj i strukturnoj razini te je istražena njihova uporaba u općem jeziku⁵. Na temelju potvrda istraženih naziva u različitim tipovima tekstova razlikuju se uskostručni i neuskostručni nazivi. Za određivanje značenja pojedinih naziva koji se ne navode u terminološkoj bazi korišten je opći priručnik i/ili korpus znanstvenih tekstova s portala Hrčak.

U drugome se dijelu rada analiziraju nazivi koji su determinologizirani u općem jeziku te prolaze proces semantičke promjene. Uspoređuje se njihovo metaforičko značenje u odnosu na izvorno značenje naziva uz pomoć terminološke baze i općeg priručnika. Na kraju se zaključuje o pragmatički determinologiziranih naziva, tj. njihovu normativnom statusu.

S ciljem pouzdanosti utvrđivanja metaforičkih jedinica u struci i u općem jeziku u radu se koristi metoda MIP⁶, tj. metoda identificiranja metaforički upotrijebljenih riječi u diskursu (Pragglejaz Group 2007). Osim identifikacije, metoda je usmjerena i na objašnjenje metafora (opisivanje uporabe pojedine riječi ili izraza) u tekstu. Dodatnom su analizom potvrđene pretpostavke o metaforičnosti naziva temeljene na konceptualnoj analizi.

Primarni korpus istraživanja pomorskih naziva čine rječničke natuknice (njih 1771) koje su rezultat rada na projektu *Hrvatsko pomorsko nazivlje* (HPN 2015). S obzirom na činjenicu da se veći dio naziva koji je sadržan u promatranom korpusu odnosi na uvriježene pomorske nazive, brojnim su primjerima zastupljeni determinologizirani nazivi (usp. 5.3.1.), kao i uskostručni nazivi koji zbog označavanja specifičnih stručnih pojmova nisu postali sastavnim dijelom općeg jezika.

Iako je u analiziranom korpusu znatno veći broj nemetaforičnih naziva u odnosu na metaforične, u radu se posebno proučavaju upravo metaforični nazivi koji pripadaju novijem leksičkom sloju zbog njihove proširenosti u uporabi i važnosti metaforičkih preslikavanja u objašnjenju novih koncepata od kojih neki nisu opisani u primarnom korpusu (npr. *matica*, *ležarina*).

5. Metaforička preslikavanja pomorskih naziva

Metaforičko zaključivanje, čiji su izraz u jeziku metafore, razumijevanje je novih činjenica, situacija ili procesa temeljeno na analogiji između onog što se pokušava shvatiti s onim što je već poznato. S obzirom na to da se i stručnjaci koriste metaforičkim konceptualnim sustavima, tj. oslanjaju na konceptualne metafore u određivanju novonastalih pojmova, posebno se izdvajaju konceptualne značajke nekih pomorskih naziva, kao i njihove strukturne značajke.

5 U analizi primjera iz općeg jezika za potvrde koje su pronađene u publicističkome funkcionalnom stilu koriste se kratice u označavanju izvora: NL=Novi list, VL=Večernji list, JL=Jutarnji list, PD=Poslovni dnevnik, HJR=Hrvatska jezična riznica.

6 U recentnim istraživanjima o metafori navodi se stajalište prema kojem kriterij razumijevanja jedne stvari pomoću druge (tj. uspostavljanja pretpostavljenog skupa konceptualnih metafora) nije dostatan kriterij za pouzdanu identifikaciju metafora. Usp. Pragglejaz Group 2007; Steen 2010 i Stanojević 2013.

5.1. Konceptualne i strukturne značajke hrvatskih pomorskih naziva

5.1.1. Na konceptualnoj razini metaforički se nazivi strukturiraju oko određenih konceptualnih tema kreirajući tako vrstu sličnosti između izvorne i ciljne domene. U analiziranom je korpusu uočen leksik koji se odnosi na domenu čovjeka. Temeljna je konceptualna metafora BROAD JE ČOVJEK, a mnogi dijelovi broda nazvani su prema dijelovima ljudskog tijela ili imaju ljudsku simboliku. Konceptualne metafore vežu dva semantička područja (domene) na razini misli, a novi koncepti koji proizlaze iz našeg iskustva oblikovani su, prije svega, na osnovi njihove interakcije s drugim konceptima. Kako bi se govorilo o brodu, upotrebljavaju se leksemi koji se odnose na čovjeka. Preslikavanje se odvija od izvorne domene (čovjek) k ciljnoj domeni (brod), tj. dijelovi su ljudskog tijela preslikani na strukturu broda. I funkcioniranje je tijela preslikano na funkcioniranje broda, kao i osobine te aktivnosti tipične za ljude.

Ljudsko tijelo je izvorna domena za metaforička preslikavanja i stvaranje izraza u različitim specijalnim domenama. Uz domenu ljudskog tijela⁷ u stvaranju konceptualne metafore, izvornu domenu predstavlja i domena životinje te su pojedini metaforički izrazi u pomorstvu realizacije navedenoga konceptualnog preslikavanja. Jezične su realizacije konceptualnih metafora BROAD JE ČOVJEK i BROAD JE ŽIVOTINJA:

1) Dijelovi broda nazvani su prema dijelovima ljudskog tijela – *rebro (broda)*, *trup (broda)*, *lijevi i desni bok (broda)* ili se s njima uspoređuju⁸. Na pramcu broda su *sidrene oči* i *brk*, jarbol ima *petu*, vesla broda pričvršćena su na *palce*.⁹

2) Brod ima svoj životni put kao i čovjek: rađa se, krsti, dobiva ime, s godinama stari, a na kraju svog puta završava na groblju brodova. Brod je određen kao i čovjek: ima svjedodžbe koje potvrđuju njegovu osposobljenost za plovidbu, ima svoje ime, matičnu luku, i državnu pripadnost (upisan je u registar brodova) (Karmelić 2012: 474).

3) Brodske su aktivnosti i stanja jednaka ljudskima: brod se znoji, posrće, podrhtava, napreže se i savija kao i čovjek. Brod ima mane i svoju kob (Karmelić 2010: 79).

4) Vrsta broda nazvana prema životinji, npr. *brod matica*.

5.1.2. Na strukturnoj razini nazivi metaforičkog postanja dijele se u dvije skupine:

1) metaforični nazivi: čitav naziv je metaforičan i 2) djelomično metaforične nazive. Metaforični su nazivi uglavnom jednočlani (*matica*, *ležarina*), dok se djelomično metaforični nazivi sastoje od metaforične i nemetaforične sastavnice (*luka ticanja*¹⁰,

⁷ Primjenjivost domene ljudskog tijela na različite stručne domene uzrokovana je univerzalnom iskustvenom motivacijom koja povezuje ljudsko tijelo s fizičkim okruženjem.

⁸ »Komandni je most kao glava, strojarnica je srce broda, brodska skladišta utroba su broda, a kuhinja želudac. Propeleri su kao čovječje noge. Motori brodski imaju svoj hod.« Usp. Karmelić 2012: 475.

⁹ »Brod ima svoje bokove, livi i desni. Jema svoja rebra, palce i svoja okna. (...) Kolumba ti je kako kičma, derići kako ruke. Drvena ograda na kasaru je đardinet, oči su otvori kroz koje gredu kadene od ankore, a navr' ankore koja ima i dva brka dohodi anel, prsten, za koji se veže konop ili kadena. Brod jema i svoj kljun.« Usp. Karmelić 2010: 80.

¹⁰ *luka pristajanja* 'luka u koju brod pristaje radi ukrcavanja, iskrcavanja, opskrbe ili popravka' <raspoloživo na:

<http://struna.ihj.hr/search-do/?q=luka+pristajanja&naziv=1&polje=0#container> (12. 8. 2016.)

oranje sidrom¹¹, list kormila¹², struk kormila¹³).

5.2. U suvremenom pomorskom brodarstvu potvrđuju se metaforični nazivi koji su preuzeti ili su nastali pod utjecajem engleskog jezika. Neki od tih naziva se zbog proširenosti uporabe, tj. poznatosti koncepata koje označuju, upotrebljavaju u svakodnevnoj komunikaciji te su potvrde za to oprimjerene u publicističkome funkcionalnom stilu.

5.2.1. IZVORNA DOMENA: životinja, insekt

Nazivi (*brod*) *matica* i *razvozni brod* (*feeder ship*) metafore su u engleskom jeziku. *Brod matica* (od engl. *mother ship*, *mother vessel*) označuje 'brod većeg kapaciteta koji prevozi teret između dviju luka bez prekrcaja', dok je *feeder brod* ili 'hranilica' (od engl. *feeder*, *feeder vessel*, prema *to feed* = hraniti) 'brod manjeg kapaciteta koji razvozi teret između dviju luka u prekrcajnom servisu'.¹⁴

Uz postojanje višerječnog naziva *brod matica*, često se rabi i kraći, eliptični oblik. Naziv *matica* semantička je posuđenica, tj. terminologizirana riječ općeg jezika. Metaforičnost naziva ostvarena je preslikavanjem iz polazne domene *životinja* s obzirom na to da se *matica* prvotno povezuje s 'majkom' kod insekata, ona je 'ženka društvenih kukaca koja nosi jajašca za obnovu čitave zajednice' (npr. *pčelinja matica*). Konceptualna metafora BROD JE ŽIVOTINJA temelji se na preslikavanju koje se odnosi na funkciju koju kukci imaju u izvornoj domeni. *Feeder brod* je poluprevedenica čija strana sastavnica upućuje na metaforičnost naziva. Nazivi su frekventni u struci, ali i u općem jeziku:

1) *Brodovi matice* u svakoj prekrcajnoj luci imaju prioritet priveza i lučkih operacija. Međutim, treba imati na umu da svaka od njih povratni teret dobiva s *feeder broda* koji isto tako na vrijeme mora biti prekrčan. (R. Ivče, Pomorski zbornik, 2001.)

2) Luke koje su dalje od glavnih ruta *brodova „matica“*, mogu razvijati samo tržište brzih *feedera*. (H. Karlič Mujo, Naše more, 2009.)

3) Svakako je pozitivno imati što više *brodova matica* i više neovisnih servisa. (NL, 11. 9. 2014.)

4) *Matice* Maerska i CMA CGM-a svakog tjedna dolaze u sjeverni Jadran, te upravo zbog malog dozvoljenog gaza u Rijeci dva puta odlaze u Trst kako bi iskricali teret i potom što lakši uplovili u Brajdicu. (NL, 2. 8. 2012.)

Identifikacija metaforičkog naziva *matica* u diskursu (MIP):

(a) Kontekstualno značenje: u navedenim kontekstima *matica* znači određenu vrstu broda koji ima prioritet priveza, pristaje u točno određene luke i za njegovo je

11 'namjerno povlačenje sidra po morskome dnu radi manevriranja brodom' <raspoloživo na: <http://struna.ihjj.hr/naziv/oranje-sidrom/23853/#naziv>> (12. 8. 2016.)

12 'ploha kormila čijim se zakretanjem mijenja smjer broda' <raspoloživo na: <http://struna.ihjj.hr/naziv/list-kormila/24507/#naziv>> (12. 8. 2016.)

13 'vratilo kojim se zakreće list kormila' <raspoloživo na: <http://struna.ihjj.hr/naziv/struk-kormila/24506/#naziv>> (12. 8. 2016.)

14 U *Struni* nisu obrađeni spomenuti nazivi, dok opći rječnik navodi definiciju naziva *matica* 'brod za materijalno-tehničku opskrbu brodovlja'. Usp. RHJ 2000: 577. U analiziranom korpusu naziv *feeder* pojavljuje se u kolokacijama *feeder servis*, *feeder linija* i *feeder luka*.

pristanje potrebno osigurati dovoljno duboki gaz.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi 'ženka koja nosi jajašca kod društvenih insekata'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Važnost brodova matica u pomorskom prometu shvaća se usporedbom s glavnom ulogom pčela matica koje osiguravaju opstanak društva insekata. Drugim riječima, gubitak brodova matica koje tiču pojedinu luku negativno se odražava na ekonomski rast i ekonomsku korist pojedine luke, a može dovesti u pitanje opstanak određenog brodarara u pojedinoj luci.

5.2.2. IZVORNA DOMENA: čovjek, svojstvo čovjeka (sloboda)

Teretni se pomorski promet odvija na različite načine, te se s tim u vezi mogu izdvojiti dva temeljno različita principa organizacije plovidbe, a to su *linijsko brodarstvo (linijski servis)* i *slobodno brodarstvo*. *Slobodno brodarstvo* definira se kao 'brodski prijevoz istovrsnog i masovnog tereta između dviju luka bez unaprijed određenog plovidbenog reda', dok se nazivom *linijski servis* određuje 'organizirana skupina brodova istog ili sličnog kapaciteta koji prevoze teret između luka po unaprijed objavljenom plovidbenom redu'. Naziv *slobodno brodarstvo* nastao je prema engleskom metaforičnom nazivu *tramp shipping* (engl. *tramp* 'luralica, brod skitnica').

Iako su oba naziva metaforična, hrvatski naziv drugačije oblikuje metaforu, tj. naglašava se različita značenjska nijansa, a preslikavanje se ostvaruje povezivanjem s konceptualnom domenom čovjeka¹⁵. Naziv je uskostručan te se u vezi s njime koriste i izrazi *slobodna plovidba*¹⁶ (engl. *tramp service*) i *slobodni promet*¹⁷ (engl. *free pratique*), a u općem je jeziku potvrđen naziv *linijsko brodarstvo*:

5) Primjerice, učestalost, redovitost i besprijekornost održavanja neke plovidbene rute indicira da je riječ o *linijskom tipu tržišta*. Međutim, ako se neki plovidbeni smjer ne održava učestalo, ili se pak uopće ne održava *linijskim prijevozom*, onda će tip tržišta na kojemu će teret potražiti brodarara za prijevoz biti tržište *slobodnoga brodarstva*. (M. Lončar, I. Domijan-Arneri, Naše more, 2006.)

6) Linijski brodari i brodari koji eksploatiraju brodove u *slobodnoj plovidbi* imaju zajedničko samo to da obavljaju prijevoz morem. (R. Zelenika, Naše more, 2008.)

7) Najvažnije vrste pomorskog prometa su: 1) pomorski linijski promet, 2) pomorski *slobodni promet* i 3) pomorski tankerski promet (R. Zelenika, A. Mrvčić, H. Pavlič Skender, Brodarstvo i luke, 2011.)

8) *Linijsko brodarstvo* nisu samo kontejneraši, već je važan dio i prijevoz automobila specijaliziranim »car carrierima«, prijevoz generalnih tereta, prijevoz brodovima

15 Sloboda je stanje koje karakterizira čovjeka, a odnosi se na mogućnost samostalnog djelovanja. Usp. AR 2003: 1428.

16 'plovidba na brodovima bez utvrđenoga reda vožnje i bez fiksnoga plovidbenog pravca' <raspoloživo na: <http://struna.ihj.hr/naziv/slobodna-plovidba/23105/#naziv>> (12. 8. 2016.)

17 Naziv je definiran u *Struni*, a odnosi se na područje pomorskog prava. To je 'isprava lučkih vlasti kojom se nakon prijave dolaska broda u luku na temelju odobrenja zdravstvenih vlasti dopušta promet broda s obalom ili odlazak broda iz luke na osnovi prijave'. <raspoloživo na: <http://struna.ihj.hr/naziv/slobodni-promet/23542/>> (12. 8. 2016.)

hladnjačama, RO-RO brodarstvo itd. (NL, 4. 1. 2016.)

Identifikacija metaforičkog naziva *slobodno brodarstvo* u diskursu (MIP):

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje u primjeru 5) znači brodski prijevoz koji nema unaprijed određeni plovidbeni red te nije učestao, za razliku od linijskog prijevoza koji slijedi unaprijed utvrđeni plovidbeni red.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi *slobodan* 'koji se slobodno kreće, nije vezan, sputan'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Pojam slobodnog brodarstva kao vrste prometa koji se ne odvija po unaprijed određenom plovidbenom redu razumijeva se usporedbom s temeljnim značenjem riječi *slobodan* kojim se određuje nevezanost, tj. sloboda kretanja.

5.2.3. IZVORNA DOMENA: *čovjek, svojstvo čovjeka (sloboda)*

U pomorskom se pravu koristi i naziv *slobodna zona* (engl. *free zone*). To je 'dio kopnene i vodene operativne površine pomorske luke ili riječnoga pristaništa u kojemu se slobodno obavljaju gospodarske operacije robom bez carinskih ograničenja zemlje kojoj pripada ta luka ili pristanište'¹⁸. Riječ je o doslovnom prijevodu engleskog naziva kod kojeg se metaforičko preslikavanje ostvaruje povezivanjem s konceptualnom domenom čovjeka, tj. s njim povezanim pojmom slobode. Naziv osim u struci funkcionira i u općem jeziku:

(9) *Slobodna carinska zona* – najčešći je naziv za zone u svijetu u kojima se pod povoljnijim uvjetima obavljaju promet, skladištenje, industrijska proizvodnja i dorada robe itd. u tijeku transportnog procesa. (I. Miloš, D. Rudić, Naše more, 2005.)

(10) Vlada je Luci Rijeka odobrila koncesiju na 25 godina na katastarskim česticama na Škrljevu i Kukuljanovu, ukupne površine 337,6 tisuća četvornih metara, za osnivanje *slobodne zone* Luka Rijeka – Škrljevo. (NL, 12. 7. 2013.)

U vezi s nazivom *slobodna zona* jest i naziv *slobodna luka* (engl. *free port*), koji se u pomorskom prometu definira kao 'luka ili dio luke unutar državnih granica u kojemu robni promet ne podliježe plaćanju carine'¹⁹. Uz utjecaj engleskog jezika uočava se isti tip metaforičkog preslikavanja iz polazišne domene čovjeka.

(11) Prethodnica današnjih *slobodnih zona* bile su *slobodne luke*, koje su se osnivale krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća kako bi se ubrzao i administrativno pojednostavio protok robe (...). (I. Miloš, D. Rudić, Naše more, 2005.)

Identifikacija metaforičkog naziva *slobodna zona* u diskursu (MIP):

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje u primjeru 9) odnosi se na zonu koja nije pod carinskom vlašću države kojoj pripada.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi *slobodan* 'koji se slobodno kreće, nije vezan, sputan'.

¹⁸ raspoloživo na: <http://struna.ihj.hr/naziv/slobodna-zona/23692/#naziv> (12. 8. 2016.)

¹⁹ raspoloživo na: <http://struna.ihj.hr/naziv/slobodna-luka/23297/#naziv> (12. 8. 2016.)

(c) Kontekstualno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Pojam slobodne zone kao područja koji ne podliježe carinskim ograničenjima razumijeva se usporedbom s temeljnim značenjem riječi slobodan 'koji nije vezan čime, ima slobodu djelovanja'.

5.2.4. IZVORNA DOMENA: *čovjek, čovjekova značajka*

U slobodnoj se plovidbi, na temelju ugovora o putovanju ili na temelju ugovora o zakupu broda na određeno vrijeme, brodovi najčešće u cijelosti napune uglavnom u jednoj luci jednom vrstom tereta. Naziv *ugovor o zakupu broda* (engl. *charter by demise, bareboat charter party*; bare = gol) definira se kao 'ugovor o pomorskom plovodbenom poslu kojim zakupodavatelj daje zakupoprimalatelju brod na uporabu, uz plaćanje zakupnine, radi obavljanja plovodne djelatnosti'²⁰.

Kad se u pomorskom pravu govori o najmu broda, razlikuju se dva pojma: *najam broda* ('najam broda s posadom') te *najam golog broda* ('najam broda bez posade; opreme, zaliha'). Kod drugog je naziva riječ o doslovnom prijevodu engleskog naziva za označavanje jedne vrste zakupa broda. Metaforičko se preslikavanje ostvaruje povezivanjem s konceptualnom domenom čovjeka, odnosno jednim od njegovih obilježja: pojmom kojim se označuje što bez dodataka, u ovom slučaju brod bez posade i opreme. Naziv je uskostručan:

(12) Za ugovor o zakupu rabe se engl. izrazi *bare boat charter* (predaja zakupoprimalatelju trupa i opreme bez posade – tzv. zakup „golog broda“) i *charter by demise* (predaja broda zajedno sa zapovjednikom i posadom). (S. Wolff, Zbornik PFZ, 2008.)

(13) Kod ugovora o zakupu, brodovlasnik daje najčešće brod (u stanju sposobnom za upotrebu) bez zapovjednika i posade, tzv. *goli brod*. (S. Wolff, Zbornik PFZ, 2006.)

Identifikacija metaforičkog naziva *najam golog broda* u diskursu (MIP):

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje u primjeru 12) odnosi se na ugovor koji podrazumijeva najam broda bez posade radi obavljanja plovodne djelatnosti.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi *gol* 'koji nije pokriven odjećom; koji je bez dodataka'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Atribut koji određuje brod u nazivu *najam golog broda* razumijeva se usporedbom s temeljnim značenjem riječi *gol*, koji je bez odjeće, tj. bez ikakvih dodataka: *goli je brod brod bez posade*.

5.2.5. IZVORNA DOMENA: *čovjek*

U pomorskom se poslovanju koristi naziv *ležarina*²¹, a to je 'naknada koju plaća brod za korištenje lučkog veza u neoperativne svrhe' (PL 1990: 421). Engleski je ekvivalent naziva *berthage for inoperative ship*. Metaforičko se preslikavanje

²⁰ raspoloživo na: <http://struna.ihjj.hr/naziv/ugovor-o-zakupu-broda/22734/#naziv> (12. 8. 2016.)

²¹ Naziv nije definiran u *Struni*.

ostvaruje povezivanjem s konceptualnom domenom čovjeka, tj. označivanjem stanja 'odmarati se ne radeći'.

Naziv je preuzet iz trgovinskog poslovanja ('pristojba za držanje robe'; RHJ 2000: 539) te se često javlja eliptični oblik u pismenoj i govornoj varijanti. Osim u struci naziv se koristi i u općem jeziku:

(14) Posebno značajnu stavku u strukturi troškova broda zauzimaju troškovi *brodske ležarine*: podaci prikupljeni od nekolicine lučkih uprava na hrvatskoj obali pokazuju da brodska ležarina iznosi između 1,5 USD i 3,5 USD po dužnom metru na dan. (G. Stanković, D. Bolanča, Pomorski zbornik, 2001.)

(15) Iznos *brodske ležarine* i naknade za usluge u lukama koje su u nadležnosti Županijske lučke uprave Opatija – Lovran – Mošćenička Draga bitno je narastao. (NL, 26. 3. 2015.)

Identifikacija metaforičkog naziva *ležarina* u diskursu (MIP):

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje naziva *ležarina* u primjeru 14) odnosi se na naknadu koju plaća brod za korištenje lučkog veza u neoperativne svrhe.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi *ležati* 'biti u vodoravnom položaju; ne raditi'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Naziv se razumijeva usporedbom s temeljnim značenjem riječi *ležati* kojim se označuje „ležanje“, tj. stajanje broda u luci bez obavljanja operativne djelatnosti.

5.2.6. IZVORNA DOMENA: *predmet i/ili čovjek*

Naziv *čista teretnica* metafora je čiji je engleski ekvivalent *clean bill of lading*. Značenje naziva je 'teretnica na kojoj nema naknadne primjedbe broдача ili zapovjednika broda s obzirom na stanje, izgled, oznake i količinu stvari', tj. teretnica bez primjedbi na teret za razliku od *nečiste teretnice* (sadrži primjedbe na teret). Metaforičko se preslikavanje ostvaruje povezivanjem s konceptualnom domenom predmeta (ili čovjeka), tj. označivanjem njegova stanja 'koji nema nečistoće'; 'koji je bez primjesa'. Naziv je uskostručan:

(16) Ovisno o tome je li prijevoznik u teretni list unio obrazloženu primjedbu (rezervu, marginalnu klauzulu) u pogledu tereta, teretni list, slično kao i teretnica, može biti bez primjedbi (tzv. „čisti“ *teretni list*) ili teretni list s primjedbama (rezervama). (A. Kumpan, J. Marin, Poredbeno pomorsko pravo, 2009.)

Identifikacija metaforičkog naziva *čista teretnica* u diskursu (MIP):

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje odnosi se na prijevoznu ispravu koja nema navedene primjedbe u vezi s ukranim teretom.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi *čist* 'koji na sebi nema nečistoće; koji ne sadrži ništa suvišno'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Element *čist(a)* u nazivu *čista teretnica* razumijeva se usporedbom s temeljnim značenjem te riječi, tj. riječ je o teretu uz koji se ne vezuje primjedba s obzirom na

izgled, količinu i sl.

U analiziranom se korpusu uočava uporaba riječi općeg jezika u jeziku struke koje služe kao sredstvo za označivanje pojedinih koncepata na temelju sličnosti s ljudskim tijelom ili pak životinjama. Čovječje je djelovanje, uz pojedine njegove osobine, također metaforička motivacija pojedinih naziva kod kojih se preslikavanje temelji na analogiji između stručnih (novih) i poznatih koncepata koji su sastavnim dijelom našeg okruženja. Engleski jezik u velikoj mjeri utječe na oblikovanje suvremenih pomorskih naziva: podudarnost suvremenih pomorskih naziva očituje se bilo istim (*matica, najam golog broda*) ili sličnim (*slobodno brodarstvo*) tipom metaforičkih preslikavanja, kao i doslovnim prijevodima engleskih naziva (*slobodna zona, slobodna luka* itd.). Većina analiziranih naziva ima uskostručan karakter.

Izvorne domene metaforičkih naziva uglavnom se referiraju na čovjeka, njegove značajke, osobitosti (*slobodno brodarstvo, slobodna zona, najam golog broda*), ali je potvrđena i domena životinje (*matica*), uz moguću domenu predmeta (*čista teretnica*).

5.3. Determinologizirani pomorski nazivi

U analiziranom je korpusu uočen i određeni broj naziva koji metaforičko značenje dobiva upotrebom u općem jeziku. Velik broj pomorskih naziva postao je sastavnim dijelom općeg leksika jer označuju pojmove koji se rabe i izvan struke. Riječ je uglavnom o nazivima koji su dio hrvatske pomorske tradicije. Njihovo je terminološko značenje poznato većini govornika hrvatskoga jezika i sastavnim su dijelom svakodnevne upotrebe, pa se počinju rabiti i u novim kontekstima čija je značajka figurativnost izraza. S obzirom na to da je riječ o nazivima koji se i u terminološkom smislu rabe u općem jeziku, oni su sastavnim dijelom općeg priručnika, tj. rječnika hrvatskoga jezika.

Osim što se takvi nazivi počinju upotrebljavati u novim kontekstima i kolokacijama, prolaze i proces semantičke promjene.

Determinologizirani nazivi se s obzirom na to prolaze li proces semantičke promjene dijele u dvije skupine:

5.3.1. Nazivi koji zadržavaju terminološko značenje: *bitva, brod*²², *dok, gliser, jahta, jarbol, krma*²³, *marina, mornar, nautika, paluba, peljar, peljarenje, pomorac, (brodska) posada, pramac, privezište, regata, ribar, riba*²⁴, *tanker, trajekt*.

U tih je naziva zadržana bit pojma, ali je razumijevanje naziva u svakodnevnih govornika uže od onog koje ima stručnjak u vezi s pojedinim pojmom.

5.3.2. Značenje naziva je izmijenjeno: nazivi uz terminološko značenje dobivaju

²² Naziv ostvaruje figurativno značenje u frazemskim izrazima: *brod koji tone* 'ono što loše stoji', *napustiti brod* 'napustiti organizaciju, klub i sl.'. Usp. AR 2003: 117.

²³ Figurativno značenje naziva sadržano je u frazemu *vjetar u krmu* 'sve ide kako treba'. Usp. AR 2003: 640.

²⁴ Figurativno značenje naziva izraženo je frazemskim izrazima: *kao riba na suhom, kao riba u vodi, krupna riba* itd. Usp. AR 2003: 1338.

i dodatno neterminološko (metaforičko) značenje. Značenje koje riječi dobivaju u dodatnoj uporabi znatno se razlikuje od primarnog značenja naziva. Pomorski nazivi su u ovom slučaju izvorne domene metaforičkih preslikavanja. Funkcija takvih determinologiziranih naziva jest zamjena postojećih izraza čime se postiže ekspresivnost kojom se privlači čitateljska publika, izražava se humor, ironija ili se što naglašava:

5.3.2.1. *sidrište*

(17) Predsjednik HDZ-a Tomislav Karamarko istaknuo je u subotu na skupu Mladeži HDZ-a, da je prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman *hrvatsko političko sidrište* 20. stoljeća, i kako to ne mogu biti – ni Ante Pavelić ni Josip Broz Tito, niti itko tko predstavlja bilo koji oblik totalitarizma. (JL, 3. 10. 2015.)

»Mi u 20. stoljeću nemamo nikakvo *političko sidrište*, *mirnu luku* i *čvrsti vez* za koji ćemo zavezati naš mali povijesni, nacionalni brod (...)«

Izvorno značenje naziva je 'dio vodenoga prostora opremljen opremom za privez plovnih objekata u uvali zaštićenoj od nevremena'²⁵. Metaforičko značenje ('ono na što se treba oslanjati; uzor') u općem se priručniku ne navodi s obzirom na to da je riječ o okazionalnoj uporabi determinologiziranog naziva. Potvrda se odnosi na politički kontekst, kolokacija *političko sidrište* označuje političku opciju (referentnu točku) koju trebaju slijediti mladi.

Identifikacija metaforičkog značenja u diskursu:

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje riječi *sidrište* u primjeru 17) odnosi se na preporučenu političku opciju koju treba slijediti, koje se treba držati.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi 'dio luke ili zaštićene uvale za sidrenje brodova, mjesto pogodno za sidrenje'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Kolokacija *političko sidrište* razumijeva se usporedbom s pomorskim nazivom kojim se označuje mjesto pogodno za zaustavljanje broda, držanje broda na mjestu. Političko sidrište simbolizira opciju koje se treba držati, na koju se treba osloniti.

5.3.2.2. *sidro*

(18) Dok traje fiskalni nered, tečaj je, čini se, stabilan. (...) Damir Novotny: Po mom dubokom uvjerenju tečaj će ostati stabilan, budući da je to jedino *sidro makroekonomske stabilnosti*. (VL, 18. 9. 2009.)

(19) Zlatko Dalić je Ježićevo *sidro*. Novom kormilaru dao je sve ovlasti, trenerske i direktorske. (NL, 19. 7. 2007.)

Izvorno značenje naziva je 'naprava za sidrenje plutajućega objekta'²⁶. Metaforičko je značenje 'sredstvo kojim se postiže stabilnost, sigurnost'. U općem se priručniku navodi metaforičko značenje *pren*. 'postupak ili mjera kojom se obuzdava kakav

²⁵ raspoloživo na: <http://struna.ihj.hr/naziv/sidriste/19060/#naziv> (12. 8. 2016.)

²⁶ raspoloživo na: <http://struna.ihj.hr/naziv/sidro/24587/#naziv> (12. 8. 2016.)

proces', kao i sintagma u ekonomiji *sidro za inflaciju* 'ukupnost mehanizama i mjera koje se poduzimlju da bi se obuzdala inflacija' (AR 2003: 1395). Uklopljenost u opći jezik očituje se i žargonskim frazemska izrazom *dignuti sidro*, npr.:

(20) '*Digao sidro*' nakon prve utakmice sezone. (JL, 9. 8. 2015.)

Identifikacija metaforičkog značenja u diskursu:

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje riječi *sidro* u primjeru 18) i 19) odnosi se na poduzete mjere (stabilni tečaj) za održavanje ekonomske stabilnosti te osobu koja omogućava stabilnost nogometnog kluba obavljanjem njegovih glavnih funkcija.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi 'naprava koja se baca na dno da drži brod na mjestu'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Naziv *sidro stabilnosti*, tj. mjere za obuzdavanje inflacije temelje se na stabilnosti tečaja, razumijeva se usporedbom s pomorskim nazivom koji upućuje na zadržavanje broda na mjestu, njegovu stabilnost. Jednako tako osoba koja je odgovorna za opstanak nogometnog kluba uspoređuje se sa sidrom kao nositeljem stabilnosti broda u zadržavanju na određenom mjestu.

5.3.2.3. *brodolom*

(21) *Brodolom* je doživio Zapad jer se oglušio na krik boli izbjeglica. (VL, 22. 4. 2015.)

(22) *Bračni brodolom*: Razvode se Mirna Maras i Mario Valentić. (VL, 8. 8. 2013.)

(23) Novi *brodolom* Twittera, sposobnost Uprave upitna. (PD, 29. 4. 2015.)

Izvorno značenje naziva je 'pomorska nezgoda koja izaziva potpuni ili djelomični gubitak broda'²⁷. Metaforičko značenje je 'neuspjeh, propast, slom', u općem priručniku se navodi *pren*. 'slom (ob. za nešto veće i važnije)' (AR 2003: 117) te *pren*. 'onaj koji je doživio neki slom u životu s trajnim posljedicama' za brodolomca. Učestalost upotrebe determinologiziranog naziva očituje se potvrđenim različitim kolokacijama, npr. *bračni brodolom*, *financijski brodolom*, *stranački brodolom*, *rezultatski brodolom* itd.

Identifikacija metaforičkog značenja u diskursu:

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje riječi *brodolom* u primjerima odnosi se na neuspjeh u financijskom, bračnom ili moralnom smislu.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi 'gubitak broda ili njegova dijela u plovidbi'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Financijski, bračni ili moralni neuspjeh razumijeva se na temelju usporedbe s pomorskom nezgodom koja izaziva potpuni ili djelomični gubitak broda.

5.3.2.4. *kormilo, kormilariti*

²⁷ raspoloživo na: <http://struna.ihjj.hr/naziv/brodolom/23554/#naziv> (12. 8. 2016.)

(24) Alan Klanac preuzeo *kormilo* Jadrolinije. (NL, 29. 4. 2013.)

(25) I poslove osiguranja i zdravstvene usluge učinkovitije obavljaju privatnici. Država treba *kormilariti*, a ne veslati, kako je rekao bivši britanski premijer Tony Blair. (VL, 12. 5. 2015.)

Izvorno značenje naziva je 'zakretljivi dio kormilarskoga uređaja na krmenome podvodnom dijelu broda za promjenu smjera plovidbe'²⁸ i 'upravljati brodom pomoću kormila' (AR 2003: 618). Metaforičko značenje je 'vodstvo, upravljanje (čime)'; 'voditi, upravljati (čime)'. U općem priručniku navodi se metaforičko značenje 'ono što pomaže čovjeku da ide pravim putem' (AR 2003: 618); 'uprava: *kormilo države*' (RHJ 2000: 489). Čest je frazem *biti na kormilu* 'upravljati, biti na čelu', a u općem se jeziku glagol *kormilariti* često upotrebljava u značenju koje ima razgovornu konotaciju: 'upravljati čime (kao brodom kroz teškoće i nevolje)'; 'snalaziti se, dovijati se, domišljati se da bi se što sačuvalo ili unaprijedilo' (AR 2003: 618).

Identifikacija metaforičkog značenja u diskursu:

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje riječi *kormilo* u primjeru 24) odnosi se na upravljanje nacionalnim putničkim brodarom, a *kormilariti* u primjeru 25) znači upravljati zdravstvenim sustavom.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi *kormilo* 'naprava pomoću koje se upravlja brodom'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Upravljanje nekom institucijom ili sustavom razumijeva se na temelju usporedbe s pomorskim nazivom koji označuje upravljanje brodom.

5.3.2.5. *nasukati (se)*

(26) Veći broj radnika „*nasukao*“ se na američkoj platformi u remontnom brodogradilištu Nauta Lamjana. (NL, 24. 2. 2010.)

(27) Čelni ljudi HDZ-a dubrovačko-neretvanske županije ocijenili su u ponedjeljak da se projekt istraživanja i eksploatacije ugljikovodika u Jadranu '*nasukao na hrvatsku obalu*', nakon što je dan ranije premijer Zoran Milanović izjavio u Veloj Luci kako se zalaže za istraživanja ugljikovodika u Jadranu. (NL, 17. 8. 2015.)

(28) Trauma koju ovih dana proživljava NK Hajduk tek je vrh ledenog brijega na koji se *nasukao* naš nogometni Titanic. (HJR)

Izvorno značenje naziva *nasukati (koga, što)* je 'dovesti plovilo na pličak ili na suho', tj. *nasukati (se)* 'ploveći udariti ili naleći na greben, dno, pličak' (AR 2003: 829). Metaforičko značenje povratnog glagola koje je navedeno i u općem rječniku je 'prevariti se; propasti'²⁹, tako radnici neće biti plaćeni za svoj posao zbog gubitaka,

²⁸ raspoloživo na: <http://struna.ihj.hr/naziv/kormilo/24492/#naziv> (12. 8. 2016.)

²⁹ *nasukati (koga, što)*, *pren.* 'nasamariti, prevariti'; *nasukati (se)*, *pren.* 'propasti (o nadama, planovima i sl.) zbog negativnih okolnosti'. Usp. RHJ 2003: 829.

projekt istraživanja ugljikovodika je propao, a nogometni se klub našao u velikim problemima. Žargonska je uporaba determinologiziranog naziva istaknuta uporabom navodnika u tekstu.

Identifikacija metaforičkog značenja u diskursu:

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje riječi *nasukati se* u primjeru 26) znači dovođenje radnika u neugodan položaj jer neće biti plaćeni za obavljene posao. U primjeru 27) riječ je o propadanju projekta istraživanja ugljikovodika, dok su u primjeru 28) istaknuti problemi nogometnog kluba.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi 'ploveći udariti ili naleći na greben, dno, plićak i sl'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Neplaćanje radnika za obavljen posao, propast najavljenog projekta ili problemi u kojem se nalazi nogometni klub tumače se na temelju usporedbe s pomorskim nazivom koji označuje zaustavljanje plovila zbog njegova nasjedanja na dno.

5.3.2.6. odjedriti

(29) Oproštaj od Markovića: 'Odjedrio je Zmaj od Bosne Srebrene' (VL, 26. 9. 2013.)

(30) (...) tek trebaju stasati mladići kao što su Maras, Biskup, Mujdža, pa i 21-godišnji Đalović, za kojeg se govori da je pitanje dana kad će *odjedriti* u neki ruski klub. (HJR)

Izvorno značenje naziva je 'otploviti jedreći' (AR 2003: 911). Metaforičko značenje u općem priručniku potvrđeno je u Šonjinu rječniku (RHJ 2000: 731): 'otići daleko'. Kolokvijalna je uporaba karakteristična u različitim kontekstima i s različitim značenjskim nijansama ('umrijeti' ili 'otići na drugo mjesto').

Identifikacija metaforičkog značenja u diskursu:

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje riječi *odjedriti* u primjeru 29) znači smrt osobe o kojoj je riječ ili kao u primjeru 30) odlazak na drugo mjesto.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi 'otploviti jedreći'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Odlazak na drugo mjesto ili na „drugi svijet“, tj. daleki odlazak razumijeva se na temelju usporedbe s pomorskim nazivom koji označuje odlazak plovila.

5.3.2.7. val

(31) Čović: Veliki *izbjeglički val* možda tek stiže u Europu? (NL, 21. 9. 2015.)

(32) *Kolovoški toplinski val* rezultirao je povećanjem potrošnje električne energije za pet posto u odnosu na prosječnu potrošnju u posljednje tri godine. (NL, 15. 8. 2015.)

(33) *Val napada* u Turskoj: Ubijena petorica policajaca i vojnik, vlasti optužuju kurdske militante. (NL, 10. 8. 2015.)

(34) Uskoro kreće novi *val otpuštanja*. Potvrđeni otkazi za 90 radnika Rafinerije

Rijeka. (NL, 22. 9. 2015.)

(35) Ostojić: I dalje ćemo uspješno odolijevati *valovima izbjeglica*. (Dnevnik.hr, 20. 8. 2015.)

Izvorno značenje naziva je 'nabor na površini tekućine, najčešće mora, uzrokovan vjetrom ili gibanjem nekog objekta' (AR 2003: 1712). Metaforičko značenje je 'nadolazak događaja ili pojave u većoj mjeri'. U općem se priručniku navodi: 'nailaženje, jačanje ili naglo širenje': a. nekog događaja (~ *poskupljenja, turistički ~*) b. nekog prirodnog fenomena (*hladni ~*) (AR 2003: 1712) i 'nabujao nadolazak neke pojave' (RHJ 2000: 1338).

Učestalost uporabe determinologiziranog naziva u općem jeziku potvrđena je i brojnim kolokacijama: *val solidarnosti, val nezaposlenih, val stečajeva, val simpatija, toplinski val, izbjeglički val, valovi izbjeglica, val migranata, val otkaza, val poskupljenja, val optužnica, valovi vrućine, valovi mržnje, val krize, val napada* itd. Brojnost kolokacija koje naziv ostvaruje u vezi je s prikladnošću njegovih kolokacijskih sveza za izražavanje različitih društvenih i vremenskih pojava.

Identifikacija metaforičkog značenja u diskursu:

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje kolokacija sa sastavnicom *val* u primjerima 31) – 35) znači nadolazak izbjeglica, terorističkih napada, otpuštanja radnika ili ekstremno toplih vremenskih uvjeta.

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi 'nabor na površini mora uzrokovan vjetrom ili gibanjem nekog objekta'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Sintagme *val napada, izbjeglički val* ili *toplinski val* kao pojave koje nadolaze u većoj mjeri razumijevaju se na temelju usporedbe s riječju kojom se određuje nadolazeća veća količina vode.

Iz analize je vidljivo da determinologizirani nazivi prolaze proces semantičke promjene, tj. dobivaju metaforičko značenje³⁰ koje je često pokazatelj kolokvijalne uporabe kao značajke pojedinih žanrova u okviru publicističkoga stila (novosti koje se odnose na politiku, sport, kao i sportske i/ili političke kolumne koje su ujedno najčitaniji dijelovi dnevnih listova) te im je često svrha privlačenje pozornosti čitatelja uporabom ekspresivnih jezičnih izraza.

Neovisno o tome prolaze li nazivi proces semantičke promjene ili ne, na primjeru je determinologiziranih pomorskih naziva potvrđeno da sve češće postaju sastavnim dijelom svakodnevne komunikacije što je uvjetovano širenjem strukovnog znanja u opći jezik.

U općem se jeziku proces determinologizacije uočava i na primjeru frazemskih izraza koji su, prije svega, značajka pomorskog žargona, npr. *izgubiti kompas* ('izgubiti razum'), *dignuti sidro* ('otići') i dr.

6. O determinologiziranim nazivima

Ponekad se determinologiziraju nazivi koji su postali terminologizacijom

30 Metaforička su značenja determinologiziranih naziva potvrđena u općim priručnicima hrvatskog jezika.

općejezičnih riječi. Tada govorimo o reaktivaciji izvornoga općejezičnog značenja riječi. Kada se takve riječi determinologiziraju, mogu se rabiti i češće nego prije, i to u neuobičajenim kontekstima i novim kolokacijama. Promjene u značenju prate i pragmatičke promjene: determinologizirane nazive često karakterizira kolokvijalna uporaba. Hoće li uporaba više ili manje graničiti sa slengom ovisi o pojedinoj riječi.

Npr. *ulov* je riječ općeg jezika koja u nazivlju dobiva terminološko značenje³¹. Ona se ponovnom uporabom u općem jeziku rabi u izrazito žargonskim kontekstima:

(36) Ako Milan pobijedi, imat će identični *bodovni ulov* kao i Deportivo... (HJR)

(37) Bogat „*ulov*“ riječke Carinarnice (NL, 21. 1. 2011.)

(38) Šetnja zagrebačkim buticima rezultirala je *dobrim ulovom* – originalnom odjećom i detaljima, koji možda nemaju zvučno ime, ali zato imaju mnogo šarma. (Gloria, 6. 10. 2015.)

Identifikacija metaforičkog značenja u diskursu:

(a) Kontekstualno značenje: Kontekstualno značenje riječi *ulov* u primjerima 36) – 38) znači vješto dobivanje ili stjecanje čega (npr. bodova ili robe).

(b) Temeljno značenje: temeljno je značenje riječi 'količina ulovljene ribe'.

(c) Kontekstualno značenje u odnosu na temeljno značenje: kontekstualno je značenje u suprotnosti s temeljnim značenjem i može biti shvaćeno u usporedbi s njim. Ulov bodova ili robe kao materijalnog ili odjevnog predmeta razumijeva se na temelju usporedbe s ulovom ribe koji nosi pozitivnu konotaciju.

Nazivi prelaze u opći jezik kada odgovarajuća stvarnost postaje važna u svakodnevnom životu ili kada privlače pozornost javnosti. Sve više naziva iz različitih područja znanosti ulazi u jezik svakodnevne komunikacije zbog sve većeg utjecaja znanstvenih i tehnoloških dostignuća na društveni život, što zahtijeva poznavanje različitih područja ljudskog djelovanja. Leksička je tendencija uporabe naziva izvan uskostručnih okvira sve izraženija, što je u skladu s potrebom širenja ljudskog znanja.

7. Zaključak

Nakon provedene analize nameće se pitanje o ulozi metafora u nazivlju i u općem jeziku. Promatrajući njihovu učestalost, može se zaključiti da su metaforički procesi jednako česti i u općem i u strukovnom jeziku. U strukovnom se jeziku na isti način kao i u općem jeziku ostvaruju kognitivni mehanizmi, s pomoću poznatog razumijeva se novo, nepoznato. U znanosti je posebno važna uloga metaforičnih naziva u razumijevanju novih pojmova što je i u skladu s naravi znanstvenog diskursa kojem je cilj objašnjenje, prenošenje informacija, tumačenje novih spoznaja. Pri tom je uočeno da su ti procesi često univerzalne prirode, tj. ostvaruju se na sličan način u hrvatskom i engleskom jeziku. Stoga terminološke metafore kao ostvaraji konceptualnih metafora omogućuju razumljivost i poznatost vezujući nazive konceptualnim preslikavanjem s konkretnijim i poznatijim domenama.

U općem jeziku determinologizirani nazivi u procesu semantičke promjene zadobivaju metaforička značenja kojima se označuju sasvim drugačiji pojmovi od onoga što ti nazivi primarno označuju. Njima se na nov, nepredvidljiv, duhovit

31 'količina ulovljene ribe u otvorenim vodama izražena komadima ili masom'. Usp. PL 1990: 875.

i neuobičajen način izražavaju poznati pojmovi sa svrhom privlačenja pozornosti čitatelja, što je u skladu s medijem i žanrovima u kojima se takvi nazivi ostvaruju.

Metafore su, dakle, mehanizam kojim se i u strukovnom kao i u općem jeziku ostvaruje jezična komunikacija. Funkcija je metafora određena tipom diskursa u kojem se ostvaruje: u znanstvenom diskursu primarna je funkcija razumijevanja, dok je u svakodnevnoj komunikaciji uz razumijevanje naglašena funkcija zanimljivosti jezičnog izražavanja te privlačenja pozornosti uporabom naziva s figurativnim, neočekivanim ili žargonskim konotacijama. Ovim je radom stoga potvrđeno da su metafore osim kao sredstvo figurativnog načina izražavanja, mehanizam za kreiranje novog značenja i novih stvarnosti, kao i potvrda činjenici da se i koncepti u znanosti često razumijevaju na metaforičan način. U tom smislu priopćavajući novo znanje, metaforički nazivi potiču daljnji razvoj znanosti.

Literatura

- AR = Anić, V. (2003). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Assal, A. (1995). „La métaphorisation terminologique“. *Terminology Update*, 2, 22–24.
- Deanović, M. (1966). „Stratifikacija naših pomorskih i ribarskih naziva po njihovu porijeklu“. *Pomorski zbornik*, 4, 735–744.
- Faber, P. (ed.) (2012). *A Cognitive Linguistics View of Terminology and Specialized Language*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- Husinec, S. (2011). Metafora u pravnom diskursu. U Vladimir Karabalić, Melita Aleksa Varga, Leonard Pon (ur.), *Diskurs i dijalog: teorije, metode i primjene* (str. 69–84). Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku; Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku.
- Karmelić, J. (2010). *Čakule s paraventa: crtice iz pomorskoga života pisane noštromizmom*. Rijeka: vlast. nakl.
- Karmelić, J. (2012). Brod je čovjek, čovjek je brod. U Nana Palinić, Velid Đekić (ur.), *IV. međunarodna konferencija o industrijskoj baštini, Rijeka i brodograđevno naslijeđe: jučer – danas – sutra* (str. 473–480). Rijeka: Udruga Pro torpedo.
- Lakoff, G.; Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Meyer, I. [et al.] (1998). Metaphorical Internet Terms in English and French. In Thierry Fontenelle et al. (eds.), *Proceedings of EURALEX '98*, vol. 2, (pp. 523–531). Liège: University of Liège.
- Meyer, I.; Zalusk, V.; Mackintosh, K. (1997). „Metaphorical Internet Terms: A conceptual and structural analysis“. *Terminology*, 1, 1–33.
- Mihaljević, M.; Šarić, Lj. (1996). „Metaforizacija kao terminološki postupak u engleskom i hrvatskom“. *Suvremena lingvistika*, 41/42, 437–449.
- Ostroški Anić, A. (2014). Running rabbits and shoulder markings: Metaphorical terms in specialized knowledge. U Azamat Akbarov (ur.), *Proceedings of the 4th International Conference on Foreign language Teaching and Applied Linguistics and International Forum on Cognitive Linguistics* (pp. 194–202). Sarajevo: International Burch University.
- PL= *Pomorski leksikon* (1990). Anton Simović (ur.). Zagreb: Jugoslavenski

- leksikografski zavod Miroslav Krleža.
Pragglejaz, G. (2007). „MIP: a method for identifying metaphorically used words in discourse“. *Metaphor and Symbol*, 22 (1), 1-39.
RHJ = *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000). Jure Šonje (ur.). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga.
Stanojević, M. (2013). *Konceptualna metafora: temeljni pojmovi, teorijski pristupi i metode*. Zagreb: Srednja Europa.
Steen, G. [et al.] (2010). *A Method for Linguistic Metaphor Identification*. Amsterdam: John Benjamins.
Štambuk, A. (1999). „Metaphor in the language of science“. *Studia Romanica et Anglicae Zagrabiensia*, 44, 263-273.
Štrkalj Despot, K. (2015). Metafora i terminologija: metaforički i metonimijski konceptualni sustavi u hrvatskom nazivlju za pravne pojmove Europske unije. U Maja Bratanić, Ivana Brač, Boris Pritchard (ur.), *Od Šuleka do Schengena. Terminološki, terminografski i prijevodni aspekti jezika struke* (str. 197-223). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
Temmerman, R. (2000). *Towards New Ways of Terminology Description: the sociocognitive-approach*. Amsterdam: John Benjamins.
Urbany, M. [et al.] (1991). *Hrvatsko-engleski rječnik pomorskog nazivlja*. Zagreb: Školska knjiga.
Urbany, M. (1994). „Noštromizmi u projektu izrade englesko-hrvatskog pomorskog rječnika“. *Pomorski zbornik*, 1, 395-406.

Internetski izvori

- HPN = *Hrvatsko pomorsko nazivlje (2015)*. Boris Pritchard (ur.). Zagreb: IHJJ. <raspoloživo na: https://bib.irb.hr/datoteka/806966.Hrvatsko_pomorsko_nazivlje.pdf> (12. 8. 2016.)
Hrvatska jezična riznica. <raspoloživo na: <http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html>> (14. 8. 2016.)
Novi list. <raspoloživo na: <http://www.novolist.hr/Vijesti>> (14. 8. 2016.)
Večernji list. <raspoloživo na: <http://www.vecernji.hr/>> (16. 8. 2016.)
Jutarnji list. <raspoloživo na: <http://www.jutarnji.hr/>> (16. 8. 2016.)
Poslovni dnevnik. <raspoloživo na: <http://www.poslovni.hr/>> (16. 8. 2016.)
Gloria. <raspoloživo na: <http://www.gloria.hr/>> (16. 8. 2016.)
<http://dnevnik.hr/> (14. 8. 2016.)
Hrčak, Portal znanstvenih časopisa. <raspoloživo na: <http://hrcak.srce.hr/>> (16. 8. 2016.)
Struna. <raspoloživo na: <http://struna.ihjj.hr/>> (12. 8. 2016.)

METAPHORIZATION OF NAUTICAL TERMS

Abstract

This paper examines nautical terms characterized by metaphorical processes. The first group consists of metaphorical terms, i.e. terms derived through the process of metaphorization, whose conceptual and structural characteristics are defined. These are the terms resulting from more recent lexical influences, examined through the influence of English language on the formation of terms and content of Croatian metaphorical terms. The second group consists of terms which have undergone the process of de-terminologization in general language, receiving a non-terminological (and figurative) meaning apart from the denotative one. These are terms which are rooted in Croatian maritime tradition, and are used not only as nautical terms, but in contexts unrelated to the profession as well, with a new, figurative meaning. The paper especially studies the functioning of de-terminologized nautical terms (contexts and collocations) in the journalistic functional style and tries to define their normative status. In conclusion, the function of metaphorical processes in general language and in language for specific purposes is explained.

Key words: metaphor, term, metaphorization, demetaphorization, maritime terminology